

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W ŁODZI

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ŁODZI

ROCZNIK ŁÓDZKI

Tom LX

2013

WYDAWNICTWO POŚWIĘCONE DZIEJOM ŁODZI
I ZIEM WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

Tomasz Pietras*

KOLIGACJE MAŁŻEŃSKIE OPOROWSKICH W XV I W PIERWSZEJ POŁOWIE XVI W.

W późnym średniowieczu wyznacznikami pozycji społecznej rodzin szlacheckich aspirujących do roli elity lokalnej¹ czy ogólnopolskiej² były, oprócz obsadzania najwyższych urzędów ziemskich (województów i kasztelanów) i godności kościelnych (zwłaszcza biskupich) oraz udziału w radzie królewskiej, także rozległe, wielowioskowe kompleksy majątkowe, najczęściej skoncentrowane wokół lokowanego na prawie niemieckim prywatnego miasteczka, stanowiącego ośrodek ich zarządu (taki kompleks stworzył wokół Oporowa wojewoda łęczycki Mikołaj herbu Sulima, piszący się z tejże miejscowości)³. Obok dóbr dziedzicznych, podstawę pozycji majątkowej zamożnych rodzin szlacheckich mogły stanowić trzymane starostwa

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii.

¹ Na temat pojęcia elity lokalnej i mechanizmów jej powstawania w późnośredniowiecznej Polsce wypowiedziała się ostatnio A. Szymczakowa, *Krewniacze podstawy elit lokalnych*, [w:] *Od genealogii do historii społecznej*, pod red. A. Jaworskiej i B. Trelińskiej, Warszawa 2011, s. 28–43. Autorka tak definiuje to pojęcie: „Elita lokalna stanowi (...) lokalny wymiar elity społecznej (...) elita to wszystkie jednostki wyróżniające się spośród otoczenia pod jakimś względem, uznanym za doniosły w danej zbiorowości. O zaliczeniu kogoś do elity decyduje zatem punkt odniesienia, o którym decyduje środowisko uznające za ważne pewne wartości. W średniowiecznej społeczności szlacheckiej głównymi wyznacznikami przynależności do elity były trzy czynniki: majątek, dostęp do władzy i prestiż (...)” (s. 31–32).

² Stan badań nad elitą polityczną w Polsce średniowiecznej podsumowała ostatnio M. Koczerska, *Elita polityczna zjednoczonego Królestwa Polskiego w XIV–XV wieku i jej funkcja w państwie*, [w:] *Od genealogii...*, s. 11–25. Próbkę zdefiniowania pojęcia ogólnopolskiej elity władzy znajdziemy w podsumowaniu artykułu: „Przy królu tworzyły się dwie elity władzy: formalna – rada królewska (senat) ograniczona do najważniejszych instytucjonalnie jej członków: biskupów, wojewodów, kasztelanów większych, ministrów, oraz nieformalne wąskie grono doradców spośród lub spoza pierwszego grona. (...) Rekrutacja do elity władzy jest wypadkową wielu czynników: urodzenia, przynależności do możnowładztwa lub nie, talentów osobistych i łaski królewskiej” (s. 25).

³ Mikołaj z Oporowa herbu Sulima, wojewoda łęczycki (1419–1425) zaczynał jako kilkuwioskowy szlachcic, a po latach przekazał synom do podziału 25 osad – 15 całych wsi, 9 części oraz świeżo przez siebie lokowane na prawie niemieckim prywatne miasteczko Oporów (w centrum majątności). Całość jego majątku ziemskiego w województwie łęczyckim można oszacować na 18 000 grzywien srebra, co dawało mu wtedy pierwszą pozycję w tej ziemi. Zob. T. Nowak, *Własność ziemska w ziemi łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*, Łódź 2003, s. 339, 558, 562–563.

(np. uzyskane przez Piotra z Oporowa w 1466 r. starostwo kruszwickie). W centrum dóbr rodowych zawsze znajdowały się kościoły parafialne, a niezrędko także klasztory rodzinnej fundacji (np. ufundowany w 1453 r. przez arcybiskupa Władysława z Oporowa i jego brata Piotra klasztor oo. Paulinów w Oporowie). Splendoru „urodzonym” dodawały pełne przepychu, bogato wyposażone rodowe siedziby – wygodne dwory, obronne fortalicja czy, u najznacześniejszych rodzin, okazałe murowane zamki (gotycki zamek w Oporowie wzniesiony przez arcybiskupa Władysława istnieje do dziś).

Alicja Szymczakowa, analizując mechanizmy powstawania szlacheckich elit lokalnych w późnośredniowiecznej Polsce słusznie zauważyła, że dla kariery niektórych rodzin bardzo istotna była protekcja wysoko postawionych duchownych, którzy dzięki osobistym zdolnościom i wiernej służbie królowi w kancelarii lub dyplomacji, wynosili swoje rodziny do elity czerpiąc z majątku kościelnego⁴. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku rodziny Oporowskich, gdzie taką rolę odegrał Władysław – podkanclerzy Królestwa Polskiego (1429–1434), biskup włocławski (1434–1449) i arcybiskup gnieźnieński (1449–1453)⁵.

Nie mniej istotne były także odpowiednio skojarzone koligacje małżeńskie⁶, pozwalające dodatkowo umocnić pozycję rodziny w środowisku lokalnym, w danym województwie czy na dworze królewskim, budować koalicje sprzymierzonych rodzin, pozyskiwać nowe kompleksy majątkowe, niezrędko położone w znacznej odległości od dziedzicznych dóbr rodowych. Wzmacniało to pozycję ekonomiczną rodziny i umożliwiało z czasem karierę w hierarchii ziemskiej w innych ziemiach i województwach⁷. Małżeństwom wewnątrz elity szlacheckiej towarzyszyły wysokie zapisy posagowo-wienne, obowiązkowo wpisywane do ksiąg Metryki Koronnej.

Badając dzieje rodziny Oporowskich z Oporowa herbu Sulima pod koniec średniowiecza, odnajdziemy wszystkie wymienione wyżej wyznaczniki pozycji społecznej. Możemy także wskazać wśród nich niejedno ważne, międzydzielnicowe małżeństwo. Ich pozycja na rynku matrymonialnym wzrastała jednak stopniowo.

⁴ A. Szymczakowa, *Krewniacze podstawy...*, s. 42. Autorka wymienia jako przykład takich karier rodziny Łaskich, Gruszczyńskich i Oleśnickich.

⁵ O życiu i działalności prymasa Władysława z Oporowa zob. zwłaszcza monografię Z. Wilk-Woś, *Władysław z Oporowa (ok. 1395–1453), podkanclerzy królewski, biskup włocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claramontana”, t. 21, 2003, s. 175–450.

⁶ O koligacjach małżeńskich szlachty w późnym średniowieczu zob. W. Brzeziński, *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 2012. Autor odrzuca hipotezy dawniejszej literatury na temat ew. powinowactwa Piotra Świdwy z Szamotuł herbu Nałęcz z Oporowskimi herbu Sulima (s. 176–176).

⁷ Na znaczenie więzów społecznych wynikających z powinowactwa dla kształtowania się szlacheckich elit lokalnych w późnośredniowiecznej Polsce zwrócili uwagę: S. Szybkowski, *Elita ziemiska Wielkopolski i Kujaw za panowania pierwszych Jagiellonów (1386–1501). Trwanie i wymiana, [w:] Kolory i struktury średniowiecza*, pod red. W. Fałkowskiego, Warszawa 2004, s. 334–336 oraz A. Szymczakowa, *Krewniacze podstawy...*, s. 39.

Małżeństwa w rodzinie Oporowskich u schyłku XIV wieku

Żoną Włodzimierza z Oporowa, sędziego łączyckiego (1387–1391) była nieznaną z imienia córka Sieciecha z Gieczna a siostra stolnika łączyckiego Aleksandra oraz Piotra, Żegoty i Nawoja z Gieczna herbu Topór⁸. Poznajemy tę postać ze sporów sądowych o niewypłacony posag, jakie toczyły się przed sądami łączyckimi w latach 1388–1406.

Nie znany z imienia brat wspomnianego sędziego łączyckiego ożenił się z Jachną (Jadwigą) Chodowską herbu Nałęcz. Ich córka – Helszka (Elżbieta), żona Mikołaja z Lubrańca herbu Godzięba, procesowała się w latach 1398–1399 z późniejszym wojewodą Mikołajem z Oporowa o spadek po trzecim z braci – duchownym, scholastyku łączyckim Bogusławie z Oporowa⁹.

Oprócz syna Mikołaja – przyszłego wojewody (1419–1425) i starosty łączyckiego (1418–1420), pozostawił jeszcze sędzia Włodzimierz dwie córki – Elżbietę (Helszkę) oraz Annę (Hanę). Helszka została poślubiona Świętopelkowi z Sułkowic herbu Lis. Anna została zaś wydana za Bernarda ze Zdun, szlachcica herbu Dołęga. O małżeństwie tym dowiadujemy się z zapisów posagowo-wiennych z 1404 r. Wspomniane Sułkowice i Zduny znajdowały się w powiecie i województwie łączyckim, mamy więc w obu wypadkach do czynienia z typowymi małżeństwami zawartymi w kręgu sąsiedzkim, w gronie szlachty łączyckiej.

Kujawska koligacja wojewody łączyckiego Mikołaja z Oporowa

Żoną Mikołaja z Oporowa, późniejszego wojewody łączyckiego została Krystyna (Krzystka) ze Służewa. Jak ustaliła Joanna Karczewska, była ona córką z drugiego małżeństwa Przedpelka Starszego ze Służewa, podczaszycy brzeskiego, z warzymowskiej linii Pomianów kujawskich¹⁰. Już sam fakt małżeństwa międzydzielnicowego dowodzi znacznego wzrostu prestiżu rodziny Oporowskich w tym pokoleniu. Przedpełk ze Służewa występował w latach 1368–1404. Jeszcze w 1404 r. Służew z przyległościami znajdował się w ręku Pomianów. Krystyna prawdopodobnie pozostawała wtedy w niedziale majątkowym z przyrodnim bratem – Przedpelkiem Młodszym ze Służewa i Warzymowa. W wyniku podziału dokonanego po śmierci ojca, Krystyna wniosła do rodu Sulimów znaczne dobra na Kujawach: Ciechocinek, Kobylebłota, działki w Woluszewie, Służewie i folwark w Czajkach. Mogło to mieć miejsce między 1404 a 1411 r.

Z małżeństwa z Krystyną ze Służewa wojewoda Mikołaj z Oporowa pozostawił sześciu synów. Byli to: Stefan, piszący się z Chodowa, Oporowa i Bratoszewic – kasztelan brzeziński (1436–1454), wspomniany już kilkakrotnie

⁸ J. Bieniak, *Oporowski Mikołaj (właściwie Mikołaj z Oporowa) h. Sulima (ok. 1365–1425), wojewoda łączycki*, Polski Słownik Biograficzny [dalej PSB], t. XXIV, Wrocław 1979, s. 138–139. s. 138; T. Nowak, *Własność ziemska...*, s. 205.

⁹ J. Pakulski, *Ród Godziębów w średniowiecznej Polsce studium genealogiczne*, Toruń 2005, s. 109–111.

¹⁰ J. Karczewska, *Ród Pomianów na Kujawach w średniowieczu*, Poznań–Wrocław 2003, s. 78.

prymas Władysław z Oporowa, Jan z Goślubia – nie pełniący żadnych urzędów ziemskich, Bogusław ze Służewa i Oporowa – wojewoda inowrocławski (1439–1453), Mikołaj z Miłonic i Oporowa – kasztelan brzeziński (1455–1469) i Piotr z Oporowa – wojewoda (1454–1467) oraz starosta łęczycki (1448–1451)¹¹. Większość z nich było założycielami osobnych gałęzi rodzinnych Sulimów, piszących się z Oporowa oraz innych nabytych miejscowości w Wielkopolsce i na Kujawach. Wojewoda Mikołaj z Oporowa oprawił posag i wiano kilku spośród swych licznych synowych¹². Wdowa po Mikołaju – Krystyna zmarła zapewne w połowie 1428 r., gdy synowie wojewody podzielili się Oporowem.

Małżeństwa synów wojewody Mikołaja z Oporowa

Stefan, piszący się z Chodowa, najstarszy syn wojewody Mikołaja, usamodzielniał się dosyć szybko. Już w 1409 r. słyszymy o jego małżeństwie z Katarzyną, córką Michała z Kleszczyna w ziemi dobrzyńskiej. Ojciec Stefana – wojewoda łęczycki Mikołaj z Oporowa oprawił jej posag i wiano (łącznie 1000 grzywien) na wsiach Bratoszewice, Orzelki i Wysoki, położonych w powiecie brzezińskim województwa łęczyckiego¹³. Dziesięć lat później u boku Stefana z Chodowa widzimy już drugą żonę – nie znaną bliżej Annę. 4 VII 1437 r. małżonek oprawił jej posag wysokości 200 grzywien groszy szerokich i także wiano na wsi dziedzicznej Chodów¹⁴. Anna przeżyła męża i występowała w źródłach jeszcze w 1481 r.¹⁵

Jan z Goślubia był młodszym bratem wspomnianego wyżej Stefana z Chodowa oraz prymasa Władysława z Oporowa. Z zapisów posagowo-wiennych z 1436 r. i 1445 r. poznajemy imię jego żony Dobrochny. Nie jest znane jej pochodzenie rodowe. W 1436 r. Jan zapisał Dobrochnie 200 grzywien srebra oprawy na połowie dwóch wsi – Goślub Duży i Goślub Mały¹⁶. W 1445 r. zapis ten został zmieniony. Jan z Goślubia zapisał żonie tę samą sumę 200 grzywien (po 100 wiana i posagu), ale na pozostałych swoich wsiach – Pawłowicach oraz dziale w Siemienicach¹⁷. Późna data pierwszego zapisu oprawy oraz wysokość wniesionego posagu dowodzi, że Dobrochna nie była pierwszą żoną Jana z Goślubia, lecz drugą¹⁸. Córką z tego małżeństwa była zapewne Katarzyna, żona Wincentego z Pleckiej Dąbrowy herbu Doliwa¹⁹. Rodzina ta związana była zarówno z Łęczykiem, jak i z ziemią dobrzyńską.

¹¹ Datacja urzędów Oporowskich zob.: *Urządnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluniscy XIII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1985, passim.

¹² Nicco więcej na ten temat zob. w dalszej części artykułu.

¹³ Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi ziemskie łęczyckie (dalej KZŁ), ks. 5, k. 50.

¹⁴ KZŁ, ks. 11, k. 95.

¹⁵ S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370–1501)*, Gdańsk 2006, s. 608.

¹⁶ KZŁ, ks. 10, k. 480.

¹⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi ziemskie orłowskie (dalej KZO), ks. 2a, k. 498v.

¹⁸ A. Szymczakowa, *Stanisław z Goślubia i Bratoszewic h. Sulima (ok. 1420–1489), miecznik, podstoli, stolnik łęczycki*, PSB, t. XLII, Warszawa–Kraków 2003–2004, s. 35.

¹⁹ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach Oporowskich herbu Sulima*, [w:] *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy*, pod red. B. Śliwińskiego, Malbork 2006, s. 308.

Pierwszą żoną Bogusława, czwartego syna wojewody Mikołaja, piszącego się z Oporowa i Służewa, była Katarzyna – córka Małopolanina Floriana z Korytnicy – kasztelana wiślickiego i starosty przedeckiego herbu Jelita²⁰. Florian z Korytnicy trzymał także pewne królewsczyzny w Łęczyckiem. Oprawy posagowo-wiennej Katarzyny zdążył dokonać jeszcze ojciec Bogusława – wojewoda łęczycki Mikołaj z Oporowa. W 1424 r. zabezpieczył on żonie Bogusława sumę 400 grzywien posagu i wiana na wsiach Miłonice i Turzynów²¹. Dzięki odkryciu przez Janusza Bieniaka nieznannej wcześniej zapiski z ksiąg ziemskich łęczyckich, cennego źródła do genealogii rodziny Oporowskich, wiemy dziś, że drugą żoną Bogusława z Oporowa i Służewa, wojewody inowrocławskiego była Małgorzata. W dokumencie erekcyjnym prepozytury w Służewie z 1470 r. wystąpiła ona jako wdowa po wojewodzie²². Jak ustalił Sobiesław Szybkowski, Małgorzata była córką kasztelana rozpierskiego Zawiszy z Gruszczyca, zmarłego w 1411 r., z jego drugiego małżeństwa zawartego w latach 1400–1404 z Drogochną z Bierzwiennej herbu Laska, wdową po podkomorzym poznańskim Janie z Płonkowa. W zawarciu tego związku małżeńskiego mogli pośredniczyć dziedzice z Bierzwiennej herbu Laska lub Płonkowscy herbu Poraj, sąsiedzi Oporowskich²³.

Żoną przedostatniego pod względem starszeństwa z synów wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa, jego imiennika piszącego się z Miłonic, była Anna. Była ona krewną Pełki z Koźła herbu Rola, miecznika łęczyckiego²⁴. Uposażeniem Anny także zdążył zająć się teść – wojewoda łęczycki Mikołaj z Oporowa, zabezpieczając jej w testamencie 120 grzywien groszy szerokich wiana²⁵. W 1454 r. Mikołaj zabezpieczył żonie Annie 1000 grzywien oprawy na wsiach Miłonice, Włodzisław i Liczki²⁶. Ta znaczna suma była uzasadniona wniesieniem przez żonę nie znanych dokładnie dóbr ziemskich²⁷.

Żoną najmłodszego z braci – Piotra z Oporowa²⁸ i matką jego synów była Pietrusza – Petronela. Poznajemy ją z zapiski sądowej z 6 I 1450 r., w której przekazany przez brata żony posag w wysokości 250 grzywien srebra, powięk-

²⁰ J. Bieniak, *Oporowski Bogusław (Bogusz, właściwie Bogusław z Oporowa i Służewa) h. Sulima (ok. 1400–1453), wojewoda inowrocławski*, PSB, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 135–136, s. 135.

²¹ KZŁ, ks. 7, k. 105v–106.

²² Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Dokumenty samoistne, sygn. 644.

²³ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 299–301.

²⁴ KZŁ, ks. 13, k. 107v – *consaguineus*; T. Nowak, *Własność ziemska...*, s. 56, 398.

²⁵ *Zbiór dokumentów zakonu OO. Paulinów w Polsce*, oprac. J. Fijałek, t. 1: 1328–1464, Kraków 1938, nr 86, s. 160.

²⁶ KZŁ, ks. 12, k. 107v.

²⁷ T. Nowak, *Kilka uwag o zapisach posagowo-wiennych szlachty łęczyckiej w XV wieku*, [w:] *Niebem i sercem okryta. Studia historyczne dedykowane dr Jolancie Malinowskiej*, pod red. M. Malinowskiego, Toruń 2002, s. 155.

²⁸ O Piotrze z Oporowa zob. m.in. J. Bieniak, *Oporowski Piotr (właściwie Piotr z Oporowa) h. Sulima (ok. 1405–1467), wojewoda łęczycki*, PSB, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 141–142; A. Szymczakowa, *W sprawie daty śmierci wojewody łęczyckiego Piotra Oporowskiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, z. 40, Historia XXVI, 1992, s. 135–142; T. Pietras, *Wojewoda łęczycki Piotr z Oporowa jako polityk, gospodarz i fundator klasztoru oo. Paulinów w Oporowie*, [w:] *Oporów – stan badań II. Materiały sesji naukowej*

szony o także wiano, Piotr oparł na dwóch swoich wsiach – Dobrzewach i Jaworzynie oraz na młynie pod Oporowem. Żona zwołała jednocześnie z zapisu oprawnego wieś Tomczyce, co dowodzi, że została małżonką Piotra już nieco wcześniej²⁹. Była to suma oprawy typowa dla kręgów możnowładczych z połowy XV w., wcale nie wygórowana³⁰. Bratem Pietruszy Oporowskiej, który płacił jej posag był, jak ustalił S. Szybkowski, Jan z Kniehynic i Charbinowic – podstoli lwowski (1435–1439) i kasztelan halicki (1439–1441)³¹. Ojciec Pietruszy i Jana to Piotr z Kniehynic, Charbinowic i Ogrodzieńca herbu Sulima – podstoli sandomierski (1401–1427), starosta halicki (1401–1404), śniatyński (1404), podolski (1410–1411), trembowelski (1410–1411), pilzneński (1421) i ruski (1425–1427)³². Mamy tu więc bardzo rzadki przypadek małżeństwa zawartego między Sulimami, współrodowcami osiadłymi w odległych województwach. Wydaje się jednak, że fakt używania tego samego herbu nie miał większego znaczenia przy wyborze małżonki, gdyż odległość genealogiczna i geograficzna dzieląca w XV w. obie rodziny była bardzo daleka. Decydującymi czynnikami była zbliżona pozycja społeczna obu rodzin oraz ich przynależność do obozu królewskiego³³. Przyszli małżonkowie mogli poznać się podczas studiów Piotra w Krakowie, gdzie jednocześnie z Oporowskim studiowali dwaj bracia Pietruszy. Piotr zapewne porzucił dla tego małżeństwa wcześniejsze plany kariery kościelnej. Do umowy małżeńskiej mogło dojść najpóźniej w latach 1431–1432, gdy Piotr Oporowski i bracia Kniehynicy spotkali się podczas wojny łuckiej ze Świdrygiełłą³⁴. Prawdopodobnie dzięki tej koligacji rodzinnej weszło do imiennictwa Oporowskich imię Andrzej. Pietrusza przeżyła męża, w źródłach wystąpiła w 1469 r. jako wdowa po Piotrze z Oporowa, wojewodzie łęczyckim³⁵. Synami z tego małżeństwa byli przyszły podkanclerzy koronny, biskup warmiński, przemyski i wrocławski – Andrzej Oporowski oraz Jan i Mikołaj Oporowscy. Potomkowie Piotra, robili kariery urzędnicze w Łęczyckiem i na Kujawach w 2 połowie XV w. Byli oni skoligaceni z najpotężniejszymi kujawskimi możnowładczymi, zwłaszcza z Kościeleckimi³⁶. Cieszyli się od lat 60. do 80. XV w. znacznym

zorganizowanej 10 listopada 2003 r. z okazji 550-lecia Konwentu Ojców Paulinów w Oporowie oraz 550. rocznicy śmierci fundatora Prymasa Władysława Oporowskiego, Oporów 2008, s. 29–56.

²⁹ KZŁ, ks. 12, k. 225.

³⁰ M. Koczerska, *Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 52.

³¹ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 285–286.

³² A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 2, Warszawa 1900, s. 343; t. 8, Warszawa 1905, s. 276–277; *Urzednicy malopolscy XII–XV wieku. Spisy*, opr. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyzomska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 205, 325; *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*, opr. K. Przyboś, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1987, s. 42, 66, 96, 139, 317; *Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1998, s. 118–119, 194.

³³ J. Sperka, *Szafrańcowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001, s. 264–265.

³⁴ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 287–288.

³⁵ KZO, ks. 2b, k. 7v.

³⁶ J. Sławiński, *Uwagi o magnaterii kujawskiej 1447–1569*, „Przegląd Historyczny”, t. 76, 1985, z. 2,

zaufaniem króla Kazimierza Jagiellończyka, który chętnie awansował ich na ważne urzędy ziemskie³⁷.

Kasper Niesiecki w swym herbarzu *Korona polska*, uznał za córkę wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa i Krystyny – Barbarę, żonę Sasina ze Szczawina herbu Prawdzic, kasztelana plockiego³⁸. Kasztelanem plockim był w latach 1445–1462 Sasin Lelek ze Szczawina. Wcześniej pełnił on urzędy łowczego gostynińskiego (1429–1434) i sędziego gostynińskiego (1435–1445). Sasin pisał się ze Szczawina w ziemi gostynińskiej oraz z Kaszew w ziemi łęczyckiej³⁹. Weryfikację przekazu K. Niesieckiego utrudnia jednak fakt, że znana jest ze źródeł inna żona Sasina – Jadwiga, której mąż w 1450 r. zapisał 900 florenów węgierskich posagu i wiana na swych dobrach w Szczawinie i Waliszewie w ziemi gostynińskiej⁴⁰. Albo więc Niesiecki pomylił imię żony kasztelana plockiego, albo Barbara z Oporowskich była jego drugą małżonką. Możliwa jest jeszcze inna identyfikacja męża Barbary Oporowskiej. Imię Sasin powtarzało się bowiem w rodzinie Prawdziców z Gólczewa w ziemi plockiej, której przedstawiciele w XV w. kilkakrotnie obejmowali kasztelaninę plocką⁴¹. Z Gólczewskimi blisko spokrewniony był Sasin zwany Gęba z Trębek w ziemi gostynińskiej⁴². Przed 17 VI 1417 r. awansował on na kasztelana plockiego po śmierci Andrzeja z Gólczewa i urząd ten sprawował do śmierci. Jego żona nie została dotąd zidentyfikowana, może była nią Oporowska? Wreszcie ostatnie możliwe rozwiązanie tej zagadki – postać Barbary nie jest znana z innych źródeł, mogła w ogóle nie istnieć i pojawiła się jako wynik błędu heraldyka.

Koligacje małżeńskie Oporowskich z Oporowa, potomków Piotra

W 2. połowie XV w. najsilniejszą pozycję polityczną i majątkową spośród rozrodzonych już potomków wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa utrzymała linia wywodząca się od najmłodszego z braci – Piotra. Piotr z Oporowa, ulubieniec brata – prymasa, pełniący podobnie jak ojciec urzędy wojewody i starosty łęczyckiego, skonsolidował w swym ręku znaczną część stworzonego przez wojewodę Mikołaja kompleksu majątkowego w powiecie orłowskim wraz z miasteczkiem Oporów (gdzie pozyskał od braci działą

s. 202, tab. 1; J. Bieniak, *Zapomniana generacja Kościeleckich*, [w:] *Drogą historii. Studia ofiarowane prof. Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. P. Dymmela, K. Skupińskiego, B. Trelińskiej, Lublin 2001, s. 138–140; S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 305–307.

³⁷ W. Fałkowski, *Elita władzy w Polsce za panowania Kazimierza Jagiellończyka (1447–1492). Studium aspektów politycznych*, Warszawa 1992, s. 145.

³⁸ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. VIII, Lipsk 1841, s. 123.

³⁹ T. Nowak, *Własność ziemska...*, s. 301.

⁴⁰ K. Pacuski, *Sasin Lelek ze Szczawina i Kaszew h. Prawda, kasztelan plocki*, PSB, t. XXXV, Wrocław 1994, s. 249.

⁴¹ J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 76–80; A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998, s. 139–142, 145–146, 249.

⁴² J. Piętka, *dz. cyt.*, s. 77 – w 1374 r. Nasięgniew, syn Jana zwanego Sowiec, dziedziczył w Szczawinie i Trębkach w ziemi gostynińskiej, zaś jego brat Męcigniew – w Gólczewie w ziemi plockiej.

rodzinne). Dzięki temu potomkowie Piotra posługiwali się nazwiskiem Oporowskich. Czerpali także dochody z królewskiej, a zwłaszcza starostwa kruszwickiego, które pozostało w ręku Oporowskich aż do około 1572 r. O randze tej rodziny mogą świadczyć kolejne międzydzielnicowe koligacje małżeńskie zawierane z różnymi przedstawicielami (i przedstawicielkami) znanych, bogatych i wpływowych familii szlacheckich z Wielkopolski, Kujaw, Małopolski czy Mazowsza.

Około 1470 r. Zofia Oporowska została wydana za Kaspra Leszczyńskiego herbu Wieniawa, podkomorzego kaliskiego (1469–1506). W 1471 r. Kasper Leszczyński dostał od szwagra (*gener*) – archidiakona gnieźnieńskiego Andrzeja w zastaw na sumę 500 florenów miasto Skulsk oraz dwie wsie⁴³. Archidiakonem gnieźnieńskim był wtedy późniejszy biskup Andrzej Oporowski, a więc Zofia musiała być siostrą braci z Oporowa, czyli córką Piotra i Pietruszy. W ten sposób pochodzenie Zofii Leszczyńskiej ustalił już Adam Boniecki, a ostatnio poparł nowymi dowodami S. Szybkowski⁴⁴. W 1487 r. Kasper Leszczyński oprawił swojej żonie Zofii Oporowskiej (zmarłej po 1513 r.) 1000 florenów węgierskich posagu i także wiano⁴⁵. Kasper Leszczyński był drugim synem Rafała – kasztelana przemęckiego (1427–1467). Podobnie jak brat Rafał, który doszedł do urzędów marszałka nadwornego (1489–1501) i kasztelana poznańskiego (1501), także Kasper robił karierę w otoczeniu króla Kazimierza Jagiellończyka. Dzięki aktywności wojskowej w czasie wojny trzynastoletniej, uzyskał w 1469 r. urząd ziemski podkomorzego kaliskiego, zmarł po 4 V 1506 r.⁴⁶ Z chwilą zawarcia małżeństwa Kaspra z Zofią związały się ze sobą dwie rodziny należące do wiernych stronników Jagiellonów, Oporowscy mieli już wówczas ugruntowaną pozycję w elicie ogólnopolskiej, zaś sławni później Leszczyńscy dopiero tę pozycję budowali⁴⁷.

Żoną Jana Oporowskiego (starszego) – wojewody inowrocławskiego (1480) oraz brzeskiego (1484) była Zofia z Żurawicy, córka kasztelana przemyskiego Dobiesława Odrowąża, poślubiona przed 28 III 1463 r.⁴⁸ Mamy tu

⁴³ *Kodeks dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieskie jako też wszelkie nadania prywatne...*, t. II, cz. 2, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1852, nr 615.

⁴⁴ A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 14, Warszawa 1911, s. 153; S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 288–289.

⁴⁵ *Matricularum Regni Poloniae Summaria excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur...*, wyd. T. Wierzbowski, (dalej MRPS), t. 1, Warszawa 1905, nr 1854; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, pod red. A. Gąsiorowskiego, cz. II, z. 4, Poznań 1992, s. 584–586.

⁴⁶ A. Gąsiorowski, *Leszczyński Kasper, podkomorzy kaliski (zm. 1506)*, PSB, t. 17, Wrocław 1972, s. 125–126; *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1985, nr 154, s. 118; *Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1987, nr 303, s. 66 – tu data cesji urzędu ok. 6 V 1505 r.

⁴⁷ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 290.

⁴⁸ KGL, ks. 3, k. 329; J. Bieniak, *Spoleczeństwo Kujaw w średniowieczu*, [w:] *Dwie części Kujaw. Związki i podziały w dziejach regionu*, pod red. D. Karczewskiego, M. Krajewskiego, S. Roszaka, Wrocław – Inowrocław 2001, s. 68.

więc przykład kolejnego małżeństwa ponaddzielnicowego. W tymże roku ojciec Jana – wojewoda łęczycki Piotr z Oporowa, oprawił w imieniu syna 400 grzywien posagu jego żonie Zofii na wsiach Tomczyce i Jastrzębia oraz potwierdził ten akt w łęczyckim grodzie. Jan ponowił ten zapis posagowo-wienny, w obecności i za zgodą ojca, w październiku 1464 r. Małżeństwa Dobiesława z Żurawicy zbadał S. Szybkowski⁴⁹. Matką Zofii była Katarzyna, córka Jana Koli z Dalejowa herbu Junosza, podstolego nadwornego (1429–1434), sędziego halickiego (1435–1437), kasztelana halickiego (1437–1438) oraz kasztelana lwowskiego (1438). Przed 3 VIII 1485 r. na sejmie w Piotrkowie Zofia dokonała podziału majątkowego swych dóbr dziedzicznych na Rusi oraz dzierzonych królewskich z młodszą siostrą Katarzyną Kościelecką, kasztelanową dobrzyńską⁵⁰. Zofia Oporowska z Żurawicy, osiadłszy na Kujawach, zaniedbała dobra małopolskie i związane z nimi obowiązki, nie obsyłając kilku wypraw zbrojnych do Mołdawii. W styczniu 1490 r. król skonfiskował jej królewskie ziemie w lwowskiej oraz przemyskiej za niedopełnienie obowiązku wysłania zbrojnych na trzy kolejne wyprawy przeciw Turkom i Tatarom. Otrzymał je Rafał Jakub z Jarosławia herbu Leliwa – marszałek Królestwa Polskiego i kasztelan sandomierski.

Elżbieta, najstarsza córka wspomnianego wyżej Jana Oporowskiego i Zofii z Żurawicy, została wydana za Jana Kościeleckiego, syna wojewody inowrocławskiego Jana, kasztelana kruszwickiego (1480–1483), podkomorzego dobrzyńskiego (1482–1483) oraz starosty bydgoskiego i świeckiego (1480–1483)⁵¹. Ślub nastąpił przed 15 X 1482 r.⁵² Wtedy to Kościelecki oprawił swej żonie Elżbiecie 1000 florenów węgierskich posagu i także wiano oraz dodatkowo 2000 florenów, na połowie swych dóbr odziedziczonych po ojcu oraz posiadanych królewskich.

Druga córka Jana Oporowskiego i Zofii z Żurawicy – Pietrusza czyli Petronela została przed 24 III 1483 r. żoną Jana Starszego Danaborskiego herbu Topór (Pałuka), starosty nakielskiego (1477–1517) i kasztelana rogozińskiego (1485–1517)⁵³. Mąż zapisał Pietruszy 1000 złotych posagu oraz 1500 złotych wiana na połowie swoich dóbr ojczystych i macierzystych oraz na królewskich, które miały mu przypaść z działu z bratem Janem Młodszym. Trzecia córka Jana Oporowskiego i Zofii z Żurawicy – Zofia została wydana za Feliksa Sierpskiego z Gólczewa, herbu Prawdzic, podkomorzego plockiego

⁴⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi grodzkie łęczyckie (dalej KGL), ks. 2, k. 126v; S. Szybkowski, *Małżeństwa i pochodzenie kasztelana przemyskiego Dobiesława z Żurawicy*, [w:] tenże, *Studia z genealogii i propozografii polskiej szlachty późnośredniowiecznej*, Gdańsk 2003, s. 185.

⁵⁰ MRPS, t. 1, nr 1796.

⁵¹ A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 11, Warszawa 1907, s. 245; S. Szybkowski, *Uwagi do genealogii Kościeleckich herbu Ogon*, [w:] tenże, *Studia z genealogii i propozografii...* s. 105; tenże, *O kilku koligacjach...*, s. 306–307.

⁵² J. Bieniak, *Spółceństwo Kujaw...*, s. 67.

⁵³ A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 4, Warszawa 1901, s. 72; *Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku...*, nr 672, s. 107, nr 1083, s. 154; S. Szybkowski, *Związki rodzinne Danaborskich z elitą urzędniczą Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, „Roczniki Historyczne”, R. 66, 2000, s. 168.

(1504–1509)⁵⁴. Do małżeństwa tego doszło przed 1489 r., a inicjatorką była zapewne Katarzyna z Gólczewskich, wdowa po Mikołaju z Oporowa, szwagierka wojewody Jana. Celem było oczywiście umocnienie więzów między obu, już wcześniej spowinowaconymi rodzinami, zaliczającymi się do stronictwa dworskiego.

Żoną Jana Oporowskiego (młodszeo), syna i imiennika poprzedniego, wojewody inowrocławskiego (1525) oraz brzeskiego (1532), została Zofia Pampowska. Ów Jan rozpoczął karierę jako duchowny – kanonik włocławski i pleban, porzucił jednak sutannę po przedwczesnym odejściu 4 braci (około 1500 r.) Jego wybranka była córką Ambrożego Pampowskiego z Pępowa herbu Poronia. Ambroży był jednym z najważniejszych urzędników królewskich wśród Wielkopolan w swoich czasach. Pełnił kolejno funkcje: pisarza kancelarii królewskiej (1469–1473), krajczego dworu królewiczów (1473–1480), chorążego nadwornego (1480), pisarza ziemskiego kaliskiego (1480), stolnika poznańskiego (1480–1484), kasztelana rozpierskiego (1487–1494), wojewody sieradzkiego (1494–1510), starosty średzkiego (1484–1509), starosty pyzdrowskiego (1485–1491), starosty kolskiego (1487–1488), starosty konińskiego (1487–1510), starosty gnieźnieńskiego (1489–1501), starosty łączycyckiego (1496–1499), starosty generalnego Wielkopolski (1498–1504) i starosty malborskiego (1504–1510)⁵⁵. Małżeństwo Jana Oporowskiego z Zofią Pampowską miało miejsce około 1511 r., bo 5 maja tegoż roku na sejmie piotrkowskim król Zygmunt I zezwolił Janowi na dokonanie oprawy posagu żony na dobrach utrzymanego przez Oporowskich starostwa kruszwickiego (miastach Kruszwica i Gębice oraz przyległych wsiach)⁵⁶. 20 III 1513 r. w Poznaniu Oporowski opisał Zofii zapis wysokości 7200 florenów na połowie królewskich kruszwickiej i gębickiej oraz na połowie dziedzicznych dóbr oporowskich (Oporowa, Jastrzębi, Krzyżanowa, Świechowa i Kurowa)⁵⁷. Jej posagu ojciec nie zdołał przed śmiercią w 1510 r. spłacić w całości, zabrakło mu jeszcze 100 florenów⁵⁸. Zofia z Pampowskich Oporowska zmarła około 1514 r. Została pochowana w kolegiacie kruszwickiej św. Piotra i Pawła oraz Panny Marii, gdzie zachował się do dziś jej nagrobek, tak właśnie datowany.

⁵⁴ KGL, ks. 8, k. 872; A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 6, Warszawa 1903, s. 178; J. Piętka, *dz. cyt.*, s. 80; S. Szybkowski, *Małżeństwa i pochodzenie kasztelana...*, s. 190.

⁵⁵ J. Wiesiołowski, *Ambroży Pampowski – starosta Jagiellonów. Z dziejów awansu społecznego na przełomie średniowiecza i odrodzenia*, Wrocław 1976, passim; A. Gąsiorowski, *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, Warszawa–Poznań 1981, s. 40, 43, 44, 60, 65; *Urzednicy łączycyccy, sieradzcy...*, nr A 416, B 27, B 293; 341; *Urzednicy województw łączycyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku*, opr. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1993, nr 1300; *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku...*, nr 476, 125, 639; *Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku...*, nr 1178.

⁵⁶ MRPS, t. 4, cz. 2, Warszawa 1912, nr 10072.

⁵⁷ *Zbiór dokumentów Zakonu Paulinów w Polsce*, t. 2: 1464–1550, oprac. J. Zbudniewek, Warszawa 2004, nr 166, s. 351–352; MRPS, t. 4, cz. 2, nr 10428.

⁵⁸ J. Wiesiołowski, *dz. cyt.*, s. 141.

Młodszy bratem biskupa i podkanclerzego Andrzeja oraz wojewody Jana Oporowskiego był Mikołaj, kolejno kasztelan kruszwicki (1465), brzeziński (1475) i brzeski (1480). Jego żoną została Katarzyna – córka Andrzeja z Gólczewa, Zakrzewa i Sierpca, kanclerza ziemskiego plockiego (1408–1455). Andrzej był członkiem wpływowej mazowieckiej rodziny herbu Prawdzic, osiadłej w ziemi plockiej i związanej z dworem książęcym Siemowita IV oraz jego następców, synem i wnukiem kasztelanów plockich tego samego imienia. Do zawarcia tego małżeństwa przyczyniły się także związki powinowactwa łączące zarówno Oporowskich, jak i Gólczewskich z Kucieńskimi herbu Ogon, posiadanie przez obie rodziny dóbr w graniczących ze sobą ziemiach oraz być może dwór królewski Kazimierza Jagiellończyka, dążący do integracji elity świeżo inkorporowanej części Mazowsza z elitą ogólnopolską⁵⁹. Andrzej, dziedzic w Gólczewie w ziemi plockiej i w Zakrzewie w ziemi wyszogrodzkiej, w wyniku podziału rodzinnego dokonanego z bratem Piotrem z Gólczewa, uzyskał m.in. połowę miasta Sierpc oraz miasto Biezuń. Żona Oporowskiego po śmierci ojca stała się posiadaczką dóbr na Mazowszu.

Biskup włocławski Andrzej Oporowski w swoim testamencie spisany w 1483 r. przeznaczył legat dla bratanicy – panny Jadwigi, którą najwyraźniej darzył szczególnymi względami. Uzyskała ona futro z kun, czerwony kaftan i płaszcz oraz przede wszystkim zapis 1400 florenów na tenutach pomorskich na poczet przyszłego posagu⁶⁰. S. Szybkowski, który ustalił pochodzenie Jadwigi sądzi, że ta szczególna przychylność wpływowego i bogatego stryja wynikała z opieki sprawowanej nad Jadwigą po niedawnej śmierci jej ojca – Mikołaja⁶¹. W 1499 r. występowała ona jako żona⁶², a w 1532 r. – jako wdowa po Andrzeju z Niszczyc w ziemi plockiej⁶³. Mamy więc tu kolejną koligację Oporowskich ze szlachtą mazowiecką. Z Niszczyc i Radzanowa w ziemi plockiej pisali się Prawdzice. Zaliczali się oni do elity szlacheckiej księstwa plockiego. Dziedziczyli także w Tarnoszynie i Uhnowie w ziemi bełskiej. Można się domyślać, że pośrednikami przy zawarciu tej koligacji małżeńskiej byli współrodowcy Niszczycyckich – Gólczewscy, już wcześniej spowinowaceni z Oporowskimi⁶⁴. Mężem Jadwigi Oporowskiej został Andrzej z Niszczyc. Andrzej był synem Zygmunta, wojewody bełskiego (1465–1470), pierwszego wojewody z nominacji króla Polski Kazimierza Jagiellończyka po inkorporacji tej ziemi do Korony. Później został kasztelanem wiskim (1508) i wojewodą plockim (przed 10 III 1517 r.). W 1517 r. wystąpił jako poseł do

⁵⁹ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 290–291.

⁶⁰ Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Dokumenty samoistne, nr 365; *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. III, Kraków 1908, nr 754, s. 316; *Zbiór dokumentów Zakonu Paulinów...*, t. 2, nr 241, s. 431.

⁶¹ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 293–294.

⁶² KZŁ, ks. 1, k. 188v; ks. 15, k. 210v, 222v.

⁶³ KZŁ, ks. 1, k. 178v; ks. 15, k. 227; MRPS, t. 4, cz. 2, nr 16348.

⁶⁴ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia...*, s. 225–227; S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 291–292.

króla Zygmunta I. Niszczycycki był przywódcą opozycji panów mazowieckich przeciw księżnej Annie z Radziwiłłów, wdowie po Konradzie II i opiekunce ksiąząt Stanisława i Janusza.

Andrzej Oporowski, bratanek i imiennik biskupa, piszący się zwykle z utrzymanej królewskiej – Nakonowa, był żonaty aż trzykrotnie. Trzeba przyznać, że małżeństwa te (a zwłaszcza trzecie) okazały się dla tej gałęzi rodziny Oporowskich bardzo korzystne pod względem majątkowym. Po raz pierwszy przed 6 IV 1485 r. Andrzej ożenił się z Anną Kościelecką herbu Ogon (córką Wincentego ze Skępego Kościeleckiego, podkomorzego i starosty dobrzyńskiego)⁶⁵. W dniu 2 X 1493 r. w Poznaniu Anna skwitowała swoich stryjów – prepozyta włocławskiego Mikołaja i Andrzeja Kościeleckich z dóbr dziedzicznych – ojczystych i macierzystych⁶⁶. Kościelecka uzyskała od męża oprawę na połowie miasta Oporów oraz wsiach Kurów, Jaworzyna i Dobrzewy w województwie łęczyckim⁶⁷. Po raz drugi Andrzej Oporowski ożenił się z Katarzyną Górską herbu Łódzia, córką Wojciecha Górskiego z Jarocina i Miłosławia, kasztelana łódzkiego i starosty wschowskiego (1462–1494)⁶⁸ oraz Małgorzaty⁶⁹. W 1503 r. jej owdowiała matka Jadwiga i bracia wyznaczili posag w postaci zapisu 60 grzywien rocznego czynszu na stacjach królewskich w mieście Wschowie⁷⁰. W 1507 r. Andrzej kwitował odbiór 40 grzywien z posagu żony od braci Górskich – starostów wschowskich: Wojciecha, kanclerza poznańskiego, Jana, kanonika i oficjała poznańskiego oraz Piotra i Macieja⁷¹. Oprawa Katarzyny wyniosła 1200 grzywien, zapisanych na tenucie nakonowskiej⁷². Dzięki swemu trzeciemu małżeństwu – zawartemu około 1507 r. z Dobrochną (Małgorzatą) Gruszczyńską herbu Poraj, córką Wawrzyńca Kośmidra z Iwanowic, a wdową po Andrzeju Wierzbicie Wieruszowskim herbu Niesobia, Andrzej uzyskał znaczne dobra w ziemi wieluńskiej. Obejmowały one: Wieruszów, Chobanin, Mirków, Świby, Jurków, Białąkę, Myślniew, Kątów, Baranów oraz działki w Cieszęcinie i Naramicach⁷³.

⁶⁵ MRPS, t. 1, nr 1773; A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 11, s. 245; S. Szybkowski, *Uwagi do genealogii...*, s. 110; tenże, *O kilku koligacjach...*, s. 303–304.

⁶⁶ MRPS, t. 2, Warszawa 1907, nr 254.

⁶⁷ Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, Teki Dworzaczka, Regesty z ksiąg sądowych Wielkopolski (dalej TDR), Poznań Inskrypcje 1, nr 1165.

⁶⁸ A. Gąsiorowski, *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, Warszawa – Poznań 1981, s. 69; *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku...*, nr 296, s. 134.

⁶⁹ A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 6, s. 270 – wymienia jej pierwszego męża – Mikołaja Nakonowskiego i drugiego – Andrzeja Oporowskiego; nie jest mi znana wieś szlachecka Nakonowo, tylko królewszczyzna tej nazwy w powiecie brzeskim kujawskim, trzymana przez Oporowskich, może to więc być błąd Bonieckiego. Może chodzi tu o Mikołaja Szarlejskiego ze Ściborza herbu Ostoja, tenentariusza Nakonowa, zmarłego w 1457 r. – zob. S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza...*, s. 646.

⁷⁰ MRPS, t. 3, Warszawa 1908, nr 706.

⁷¹ TDR, Poznańskie Inskrypcje 1, nr 530.

⁷² MRPS, t. 3, nr 1439.

⁷³ T. Stolarczyk, *Szlachta wieluńska od XIV do połowy XVI wieku*, Wieluń 2005, s. 59.

Niektóre koligacje Służewskich, Miłońskich i Goślubskich

Od czwartego z synów wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa – Bogusława pochodziła rodzina Służewskich herbu Sulima, którą także można zaliczyć do elity szlacheckiej późnośredniowiecznej Polski przełomu XV i XVI stulecia, przynajmniej na szczeblu lokalnym (w ziemi łęczyckiej i na Kujawach). Najwybitniejszym przedstawicielem tej rodziny był Maciej ze Służewa, syn Bogusława, wojewoda inowrocławski (1491), brzeski (1494) i łęczycki (1496) oraz starosta malborski (1498–1500)⁷⁴. Jego małżonką została Nawojka z Kalinowej herbu Zaręba. Była ona córką Jana Zaręby z Kalinowej kasztelana sieradzkiego (1461–1477) i wojewody kaliskiego (1477–1481) oraz Konstancji z Koniecpola⁷⁵. Dzięki matce, będącej córką kasztelana sandomierskiego Przedbora z Koniecpola i Doroty Januszówny Tuliszkowskiej, Nawojka i jej siostry – Konstancja i Katarzyna występowały w źródłach jako współdziedziczki dóbr ziemskich rodziny Tuliszkowskich⁷⁶. Małżeństwo Macieja i Nawojki zawarto około 1470 r.

Już w 1452 r. przed sądem łęczyckim Mikołaj z Miłonic zobowiązał się wydać córkę Barbarę za syna Jana z Kutna herbu Ogon – kasztelana gostyńskiego (zm. po 1462 r.). Była to podwójna umowa przedślubna, mającą silnie związać obie rodziny. Jednocześnie bowiem zapowiedziano małżeństwo Jadwigi z Kutna z Włodkiem z Miłonic. Posag Barbary ustalono na 400 grzywien srebra (150 z dóbr ojcowskich i 250 – z matczynych)⁷⁷. Barbara została poślubiona Mikołajowi z Kutna, który był stolnikiem gostyńskim (1461–1480), wojewodą rawskim (1465–1467), wojewodą łęczyckim (1467–1493) i starostą generalnym wielkopolskim (1484–1493), zmarł 2 X 1493 r.⁷⁸ Dostojnik ten był bliskim współpracownikiem króla Kazimierza Jagiellończyka, któremu w czasie inkorporacji zachodniego Mazowsza w 1462 r. wydał zamek w Gostyninie. Zrealizowane umowy małżeńskie Miłońskich i Kucieńskich to zapewne inicjatywa dworu królewskiego, pragnącego silniej związać dziedziców Kutna z dynastią jagiellońską. Oporowscy i Miłońscy od dawna zaliczali się bowiem do zdeklarowanych stronników dworu. Koligacje te ułatwiło z pewnością bliskie sąsiedztwo dóbr Oporowskich i Kucieńskich, którzy dzie-

⁷⁴ O Macieju ze Służewa jako staroście malborskim zob. np.: S. Szybkowski, *Zbrojna familia starosty malborskiego Macieja ze Służewa w 1498 r.*, [w:] *Dzierżawcy, literaci, posłowie*, pod red. B. Możejko, M. Smolińskiego, S. Szybkowskiego, Malbork 2011.

⁷⁵ A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 104, 114.

⁷⁶ S. Szybkowski, *Koligacja Tuliszkowskich z Koniecpolskimi*, [w:] *Komturzy, rajcy, żupani*, pod red. B. Śliwińskiego, Malbork 2005, s. 392–398.

⁷⁷ KZŁ, ks. 13, k. 29–29v; S. Szybkowski, *Małżeństwa i pochodzenie kasztelana...*, s. 209; tenże, *O kilku koligacjach...*, s. 297–298; T. Nowak, *Kutno i Łąkoszyn do schyłku XVI wieku*, [w:] *Kutno poprzez wieki*, pod red. J. Szymczaka, t. 1: *Do 1939 roku*, Kutno–Łódź 2011, s. 139.

⁷⁸ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 13, Warszawa 1909, s. 89; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, wyd. A. A. Kosiński, A. Włodarski, t. 11, Warszawa 1914, s. 94; *Urzędnicy łęczyccy, sieradzcy...*, nr 373, s. 83; *Urzędnicy wielkopolscy XII–XV wieku...*, nr 637, s. 175.

dziczyli po obu stronach granicy województwa łęczyckiego i mazowieckiej ziemi gostynińskiej⁷⁹.

Przed 1465 r. Beata – druga córka Mikołaja Miłośkiego – została żoną Dawida z Buczacza herbu Awdaniec, syna Michała Mużyły, kasztelana kamienieckiego (1460–1466), wojewody podolskiego (1466–1470), tenentariusza śniatyńskiego i kołomyjskiego. Dawid, mążonek Oporowskiej, sprawował urzędy: stolnika kamienieckiego (ok. 1466/1470–1473), podkomorzego halickiego (1474–1476), wreszcie wojewody podolskiego (1480–1485)⁸⁰. Rodzina Buczackich to jedna z najznamienitszych familii możnowładczych Rusi. 11 XI 1465 r. Dawid z Buczacza wraz ze swym ojcem Michałem, wówczas kasztelanem kamienieckim, oprowili 500 grzywien posagu i tyleż wiana Beacie, córce Mikołaja z Oporowa – *castellani Bresen[sis]*⁸¹. A. Boniecki błędnie uważał ją za córkę innego Mikołaja Oporowskiego – syna Piotra, bratanka Miłośkiego, co skorygowała nowsza literatura⁸². Można domyślać się pośrednictwa przy zawarciu tego egzotycznego (z łęczyckiego punktu widzenia) kontraktu małżeńskiego ze strony małopolsko-ruskich współrodowców Oporowskich – rodziny Kniehynickich. Barbara, wdowa po Mikołaju z Kniehynic herbu Sulima, była bowiem małżonką Janusza – rodzzonego brata Dawida z Buczacza, piszącego się z Łoszniowa w ziemi halickiej. Związek małżeński Beaty Miłośkiej z Dawidem Buczackim doszedł do skutku dzięki pośrednictwu szwagierki ojca Beaty – Pietruszy z Kniehynic, żony Piotra z Oporowa. Także tym razem obie rodziny należały do stronnictwa dworskiego Jagiellonów⁸³.

Do lokalnej elity szlacheckiej można zaliczyć także rodzinę Goślubskich – Bratoszewskich – Sempelborskich, wywodzącą się od Jana z Goślubia, trzeciego z synów wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa. Goślubscy weszli w posiadanie dóbr położonych w powiecie nakielskim z ośrodkiem w mieście Sępólnie Krajeńskim (Sempelborku). Na kompleks sempelborski składały się zarówno dobra odziedziczone po ojcu, zakupione przez najstarszego z synów wspomnianego wyżej Jana, Stanisława z Goślubia i Bratoszewic, jak i wniesione w posagu przez jego żonę. Sławomir Leitgeber przyjął w ślad za B. Paprockim, że żoną Stanisława z Goślubia i Bratoszewic była Barbara Niszczycza, córka Mikołaja, wojewody bełskiego i Katarzyny Brudzewskiej, wojewodzianki łęczyckiej⁸⁴. Według ustaleń A. Szymczakowej, żoną Stanisława była w rzeczywistości Barbara z Ostroroga, córka Stanisława z Ostroroga

⁷⁹ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 299.

⁸⁰ M. Dörflerówna, *Buczacki Dawid*, PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 81.

⁸¹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie*, wyd. O. Pietruski, K. Liske, A. Prochaska, t. 12, Lwów 1887, nr 3260, 3261.

⁸² A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 2, s. 221; S. Szybkowski, *Małżeństwa i pochodzenie kasztelana...*, s. 209; tenże, *O kilku koligacjach...*, s. 294–295.

⁸³ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach*, s. 293–294.

⁸⁴ *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858, S. 621; S. Leitgeber, *Goślubscy vel Sempelborscy herbu Sulima. Przyczynek do dziejów rodziny XV–XVI w.*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne”, t. 4, 1994, s. 40.

herbu Nałęcz, wojewody kaliskiego (1453–1475) i poznańskiego (1475–1476) oraz Beaty z Kobylańskich, która wniosła mężowi w posagu obszerne dobra ziemskie w Wielkopolsce w powiecie nakielskim⁸⁵. Mąż oprawił jej posag i wiano na wsiach Pawłowice i Siemienice w ziemi łęczyckiej. 29 VI 1490 r., Barbara z Ostroroga, już jako wdowa po Stanisławie z Bratoszewic, przeprowadziła razem z najstarszym synem Janem podział tych dwóch wsi oprawnych⁸⁶. Swój dział wydzierżawiła dożywotnio Stanisławowi z Goślubia (młodszemu) za roczny czynsz wysokości 7 ½ grzywny. Małżeństwo to pomogło przedstawicielom tej łęczyckiej rodziny, wywodzącej się od Oporowskich, rozbudować klucz majątkowy w powiecie nakielskim i dołączyć do lokalnej elity szlacheckiej również na terenie Wielkopolski.

Próba podsumowania

Rodziny średnio- i drobnoszlacheckie szukały sobie małżonków najczęściej wśród sąsiadów, na terenie tej samej ziemi i powiatu. Potwierdzenie tej reguły znajdziemy także w genealogii Oporowskich herbu Sulima na przełomie XIV i XV w., którzy zawierali mariaże i wydawali córki za sąsiadów osiadłych w ziemi łęczyckiej – dziedziców Sułkowic czy Zdun. Zupełnie inną politykę matrymonialną prowadzili najmożniejsi. Oporowscy, aspirujący do roli elity szlacheckiej, od czasu mariażu wojewody łęczyckiego Mikołaja z Oporowa z Krzystką ze Służewa (ok. 1403 r.), chętnie decydowali się na koligacje międzydzielnicowe z równymi sobie rodzinami senatorskimi, np. Kucieńskimi i Kościeleckimi herbu Ogon, Zarembami z Kalinowej, Korytnickimi herbu Jelita, Żurawickimi herbu Odrowąż, Ostrorogami herbu Nałęcz, Leszczyńskimi herbu Wieniawa, Gólczewskimi i Niszczyczkami herbu Prawdzic, Danaborskimi herbu Topór. Były to rodziny wywodzące się z Sieradzkiego, Kujaw, Wielkopolski czy Małopolski, lecz mające ugruntowaną pozycję w ogólnopolskiej elicie szlacheckiej, najczęściej pozostające blisko dworu królewskiego, reprezentujące podobny do Oporowskich status majątkowy i postawę polityczną. Nierzadko inspiratorem tych małżeństw był polski dwór królewski, chcący pozyskać np. wpływowych dostojników mazowieckich. W innych wypadkach domyślamy się pośrednictwa wspólnych powinowatych albo sąsiadów. Koligacje małżeńskie z przedstawicielami i przedstawicielkami rodzin o głośnych nazwiskach, w przypadku rodziny Oporowskich (oraz innych potomków wojewody łęczyckiego Mikołaja – Służewskich i Miłośkich) spotykamy najczęściej w źródłach z 2. połowy XV i początku XVI w. Szybki wzrost znaczenia rodziny Oporowskich pod koniec średniowiecza jest także widoczny, jeśli przyjrzymy się wysokościami posagów i opraw ich żon oraz córek. Włodzimierz z Oporowa, sędzia łęczycki, płacił u schyłku XIV w. swym córkom posagi wysokości 70–120 grzywien srebra. Już w następnym pokole-

⁸⁵ *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku...*, nr 232, 491; A. Szymczakowa, *Stanisław z Goślubia...*, s. 35.

⁸⁶ KGL, ks. 7, k. 860v.

niu widzimy ogromny skok jakościowy w wysokości posagów. Wojewoda łęczycki Mikołaj z Oporowa w 1409 r. oprał Katarzynie z Kleszczyna, żonie najstarszego syna Stefana 1000 grzywien wiana i posagu, a swej kolejnej synowej – Katarzynie żonie Bogusza 400 grzywien wiana i posagu. W 1454 r. Mikołaj z Miłonic (syn wojewody Mikołaja) oprał żonie Annie 1000 grzywien wiana i posagu. Równie wysoką oprawę (po 500 grzywien posagu i wiana) uzyskała małżonka najmłodszego z braci Oporowskich – Piotra. W 2 połowie XV i w XVI w. posagi i oprawy w rodzime Oporowskich były jeszcze wyższe. Córki wojewody brzeskiego Jana Oporowskiego dostawały posagi po 1000 florenów, a zapis oprawy jego synowej – Zofii Pampowskiej, żony Jana młodszego Oporowskiego to aż 7200 złotych. W miarę wygasania jednych linii z pnia Oporowskich (np. Goślubskich – Sempelborskich), a rozradzania się i rozdrabniania majątku innych rodzin (np. Chodowskich), daje się zauważyć u nich powrót do małżeństw zawieranych w najbliższym, sąsiedzkim kręgu. Najdłużej w ramach rozrodzonej rodziny pozycję elity, przynajmniej na szczeblu lokalnym, utrzymała linia Oporowskich z Oporowa (wywodząca się od wojewody łęczyckiego Piotra), którzy jeszcze w 1. ćwierci XVI w. dzięki korzystnym koligacjom rodzinnym weszli w posiadanie jednego z największych kompleksów majątkowych w ziemi wieluńskiej, spadku po Wieruszowskich. W 2. połowie XVI w. także ta linia potomków wojewody łęczyckiego z czasów Władysława Jagiełły – Mikołaja z Oporowa, twórcy podwalin potęgi rodziny, spadła do rangi średniozamożnej szlachty nieurzędniczej.

Tomasz Pietras

MARRIAGE CONNECTIONS OF THE OPOROWSKI FAMILY IN THE 15TH AND IN THE FIRST HALF OF THE 16TH CENTURY

In the Late Middle Ages among main determinants of the position of the rich nobles were marriages contracted as a consequence of the deliberated matrimonial policy. Matrimonial colligations of the Oporowskis – and deriving from their: the Chodowskis, Służewskis, Miłońskis, Goślubskis – were described in this article. In the end of the 14th century, when the Oporowskis were at the beginning of their career, the maidens from this family were married by men belonging to the middle nobility and living – as the Oporowskis – in the Łęczyca district. The first marriage with a women, who was outside this territory, was contracted in 1403. Mikołaj Oporowski (the future voivode of Łęczyca) married Krzystka of Służewo. He became a proprietor of the rich estate in Cuiavia. Climax of the political power of the mentioned family felt on the 2. half of the 15th and at the beginning of the 16th century. They married to the members of the most important families in Poland. In result of the matrimonial policy of the Oporowskis and their relatives, they became proprietors of rich estates and received high offices. They played important roles in the royal court.